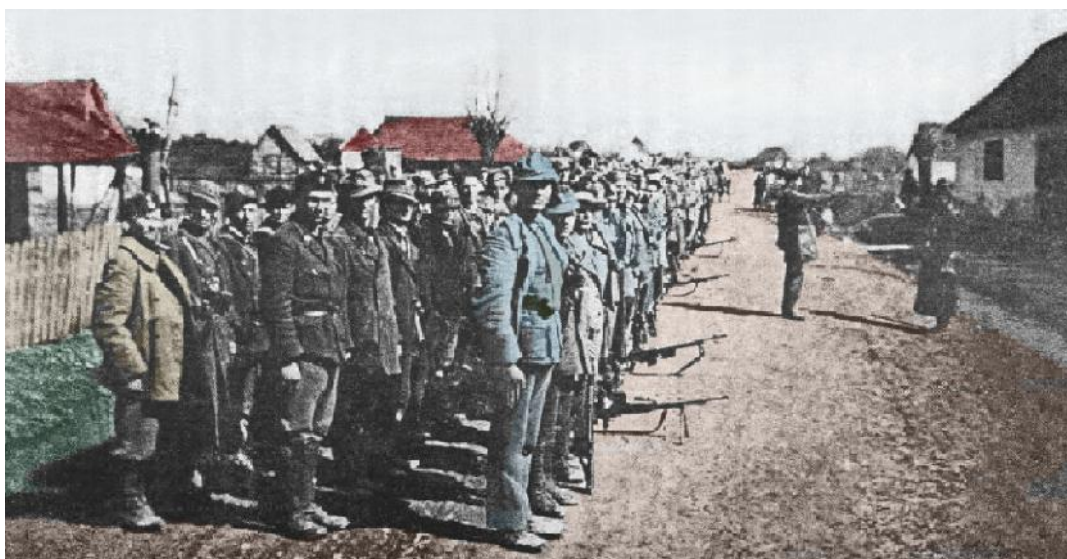

Bitka za Odžak 1945 – Berlin pao, Odžak nije

Objavljeno na 25/05/2015 Objavio Kresimir

Bitka za Odžak je posljednja bitka koju su na prostoru NDH organizirano vodile oružane snage NDH protiv Jugoslavenske armije. Bitka je tako er poznata i kao jedna od posljednjih bitaka Drugog svjetskog rata na tlu Europe. Za partizansku vojsku u vojnom smislu je bila ono što je za etnike bilo Lijev e Polje, odnosno bitka koja se tamo odigrala nekoliko tjedana ranije.

Srpske novine NIN koje broju od 1.lipnja 1975. pišu:

“U trenucima kada je u Berlinu Hitler ve potegao pištolj da ubije Evu Braun, u asu kada su naše trupe ulazile u oslobo eni Zagreb, a bataljoni Korpusa narodne odbrane Jugoslavije energi no se obra unavali sa ostacima etni kih i ustaških snaga širom zemlje, na uš u Bosne u Savu tek su po ele da se rasplamsavaju prave bitke. Ovde je tek po injao rat, s mnogo poginulih na obema stranama. Trajat e sve do 25. maja 1945. godine – itavih šesnaest dana posle završetka Drugog svetskog rata. Borbe vo ene od 16. do 18. aprila bile su žestoke, uz stalne juriše na ustaška utvr enja. Iako su u njima s partizanske strane sudelovale jedinice navikle samo na pobjede – 25. srpska divizija i 27.divizija, o ajni ki otpor ustaša bio je veoma uporan“.

Ovo je zasad jedini poznati pismeni trag o bitki za Odžak napisan za vrijeme bivše Jugoslavije.

Odžak se nalazi u ravni arskom dijelu Posavske doline južno od rijeke Save, današnja Bosna i Hercegovina. S istoka i sjevera okružuju ga sela koja su tako er u nizinskom dijelu, a sa zapada i juga sela koja su smještena na obroncima **Vu jaka**, u brdovitom dijelu op ine.

Na podru ju odža ke op ine u **Posavskoj Mahali** na lokaciji poznatoj kao **Nui a** groblje služi se sveta misa za sve stradale, 25. svibnja 1945., **njih oko 480**, koji su ovdje ili nedaleko odavde poginuli. Od 19. travnja do 25. svibnja 1945. godine poginulo je **3 375**. Kada bi se malo bolje prou ila ova brojka, mogla bi dose i **i preko 5000 osoba odža kog odnosno podvu ja kog kraja**.

Misu na Nuji a groblju za sve pokojne 25. svibnja 2015. godine, u ponedjeljak, predvodit e fra Marko Ešegovi , urednik poznate tiskovine „Svjetla rije i“ sa župnikom Ivanom Ravli em, nazo nim sve enicima i vjernim pukom koji toga dana bude nazo an. Sv. misa bit e u 11 sati. Ove godine je 70-godišnjica stradanja pu anstva u ovome dijelu Bosanske Posavine.

Prije sv. mise održat e se procesija od župne crkve do „Nuji a groblja“ u dužini oko 300 m. Po dolasku na groblje bit e polaganje vijenaca od strane: MZ – Posavska Mahala, OV-Odžak, HDZ – 1990., HDZ – BiH, Udruga veterana Domovinskog rata i Udruga Bosansko-hercegova kih Hrvata iz Zagreba. Potom e se moliti molitva za sve poginule.

Taj svibanj 1945. kada su oni na ovome mjestu masovno ginuli, znali su zašto ginu, da nama u polog ostave što zna i žrtvovati se za svoju domovinu. Išli su skoro svi zajedno u smrt, jer su znali da je neprijatelj jači, žele i nama kazati, ako nas nešto sliče no zadesi, da nemamo puno izbora, već oružjem braniti svoje što je jasno i pošteno.

Odžak 1945 – nakon 63 godine nešto više o zadnjoj, dugo prešuvanoj, bitci Drugog svjetskog rata u Europi Osmog svibnja 1945. godine njemačka vrhovna komanda na čelu sa admiralom Doenitzom, Hitlerovim nasljednikom, potpisala je bezuvjetnu kapitulaciju na svim frontovima. Tog dana je završen Drugi svjetski rat u Europi, a službeni datum prestanka svih vojnih operacija bio je 9. svibanj, datum koji se obilježava u cijelom svijetu kao dan pobjede nad nacizmom i fašizmom. Kada je u bivšoj Jugoslaviji slavljen jubilara tridesetogodišnjica pobjede nad nacizmom i fašizmom beogradski nedeljnik NIN je u brojevima od 1. lipnja i 8. lipnja 1975. godine objavio kraći feljton o dugo prešuvanoj bitci kod Odžaka, krvavoj bitci koja je trajala od 16. travnja sve do 25. svibnja 1945, baš nekako simbolično sve do rođendanskog datuma kasnijeg predsjednika FNRJ, odnosno SFRJ.

Dugo su komunističke vlasti krile, a komunistički historiografi “kao ljutu guju pod kamenom” zaobilazili taj prešuvani događaj sa kraja Drugog svjetskog rata, to nije jednu veliku i krvavu bitku koja se oteglala dugo iza nastupa službenog mira u Europi. Komunistima je faktički trebalo to no 30 godina da objave neke nepotpune i selektirane podatke o toj zaista krvavoj bitci, koja je preskupo koštala NOVJ, podatke koji su barem simbolično prikazali u pravom svjetlu nepokolebljivu hrabrost i odlučnost branitelja Odžaka, Hrvata i Muslimana koji su malte ne do zadnjeg branili taj ustaški Alkazar. U prvom dijelu spomenutog mini-feljtona pod naslovom “Posljednja bitka drugog svjetskog rata u Evropi. Kako je sredinom 1945. godine uništen ustaški Alkazar u Bosni.” objavljenom u NIN-u 1. juna 1975. godine doslovno ovako piše: “*U trenutku kada je u Berlinu Hitler već potegao pištolj da ubije Evu Braun, u našu kada su naše trupe ulazile u oslobođeni Zagreb, a bataljoni Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (zloglasni KNOJ, primjedba NF) energično se obračunavali sa ostacima četničkih i ustaških snaga širom zemlje, na ušću u Bosnu u Savu tek su počele da se rasplamsavaju prave bitke. Ovdje je tek počinjao rat, s mnogo poginulih na obema stranama. Trajale su sve do 25. svibnja 1945. godine – itavih šesnaest dana posle završetka Drugog svjetskog rata. Borbe vodjene od 16. do 18. aprila bile su žestoke, uz stalne juriše na ustaška utvrđenja. Iako su u njima s partizanske strane sudelovale jedinice navikle samo na pobjede – 25. srpska divizija i 27. divizija, očajnički otpor ustaša bio je veoma uporan. Naših izbačenih iz stroja bilo je 630, među kojima i Spaso Mišić, komandant 16. brigade 27. divizije, koga je nakon Mišićeve pogibije zamijenio Omer Dedić. Ustaše su ovoj brigadi uništili čeli jedan bataljon. Naše snage su od naoružanja izgubile bateriju topova, tri bacačice i jednu protivtenkovsku pušku. Borilo se samo jurišima i kontrajurišima, prsa u prsa, ogorčeno.*” Netko bi se mogao zapitati: “**Kako je došlo do spomenute bitke kod Odžaka?**”

Evo, ovako je to bilo. Nakon oslobođenja Sarajeva 6. travnja 1945. godine i povlačenja Nijemaca i ustaša prema sjeveru, preko Zenice i Doboja, na prostoru donjeg toka rijeke Bosne spojili su se korpusi formacija NOVJ s jasnim instrukcijama da se u što hitnijem roku spoje s jedinicama Crvene Armije i NOVJ na Sremskom frontu, sa kojim bi zatim zajednički zatim trebali nastaviti gonjenje njemačke i hrvatske vojske koja se žurno povlačila prema Austriji. Izvršenju tog naređenja Vrhovnog štaba NOVJ bila je velika prepreka područje **Odžaka** u Bosanskoj Posavini. Zbog toga su donesene instrukcije za promjenu prvobitnog plana, te su partizani prvo bili prisiljeni zaobići Odžak i krenuti prema sjeverozapadu. Uskoro je pao i Berlin, što je označilo kraj Drugog svjetskog rata.

Međutim, Odžak se još uvijek nije predavao partizansko-komunističkim snagama, niti su branitelji uopće imali primisli predati se u partizanske ruke i na milost partizanskoj pravdi. O predaji se nije ni razmišljalo iako su Odžak i okolica bili potpuno opkoljeni sa svih strana partizanskim jedinicama. Na veoma uskom prostoru između rijeke Bosne, Save i sela **Novigrada (039)**, **Balegovca (040)**, **Donjeg Brezika (041)**, **Dubice (042)**, **Pruda (043)**, **Potočana (044)**, **Posavske Mahale (045)**, koja je u narodu nazvana Vlaška Mala, **Odžaka** i **Mrke Ade**, našli su se manji dijelovi 12. ustaške divizije, određeni broj pripadnika muslimanskih seoskih milicija, te masa izbjeglica (muhadžira) iz Kladnja, Zepča, Sivše, Gračanice, Plehana i drugih okolnih mjesta i sela. Nikada nije to no utvrđeno što je ponukalo branitelje Odžaka da se ne povuku sa kompletnom glavninom ustaša, domobrana i civila prema Sloveniji i Austriji. O razlozima njihove borbe, to nije zadnje velike bitke na europskom tlu nakon službenog završetka Drugog svjetskog rata sada se samo može nagađati. Na zapadnoj strani Odžake općine iz pravca Brusnice i Svilaja pristizala je partizanska ljudska sila i tehnika, a sa sjeverozapada su veći bile upućene velike snage krajiških udarnih proletera s određenim ciljem primicanja **Vu jaku (046)**, **Joševici (047)** i dalje prema Odžaku.

S desne strane rijeke Bosne partizanske snage su bile stacionirane u Modriči, Miloševcu, Crkvini, Obudovcu i Zasavici. Partizani su prije bitke kod Odžaka dobili veliku pomoć, jer su sve lokalne četnike, izuzev Bože Matića koji je sa svojim četnicima bio stacioniran na Trebavi i u Dugoj njivi, svoje formacije stavile na raspolaganje “narodno-oslobodilačkoj” vojsci. Tako i ti, kao i prije mnogobrojni četnici “prebjezi”, lijepo u zadnji čas preokrenuše kokardu u petokraku i postadoše partizani. Na Odžak su u istom stroju napredovali partizani i dojučerašnji zloglasni četnici iz Vučja koga i trebavskog četničkog odreda, koljači koji su počinili teške zločine, ali kojim je kao Srbima sve što su počinili velikodušno oprosteno, kako je to uvijek bilo i ostalo kao uobičajeno. Glavni zapovjednik odbrane Odžaka bio je **ustaški logornik Petar Rajković**, tada star samo **26 godina**, inače iz sela Bijeće Bare kod Odžaka.

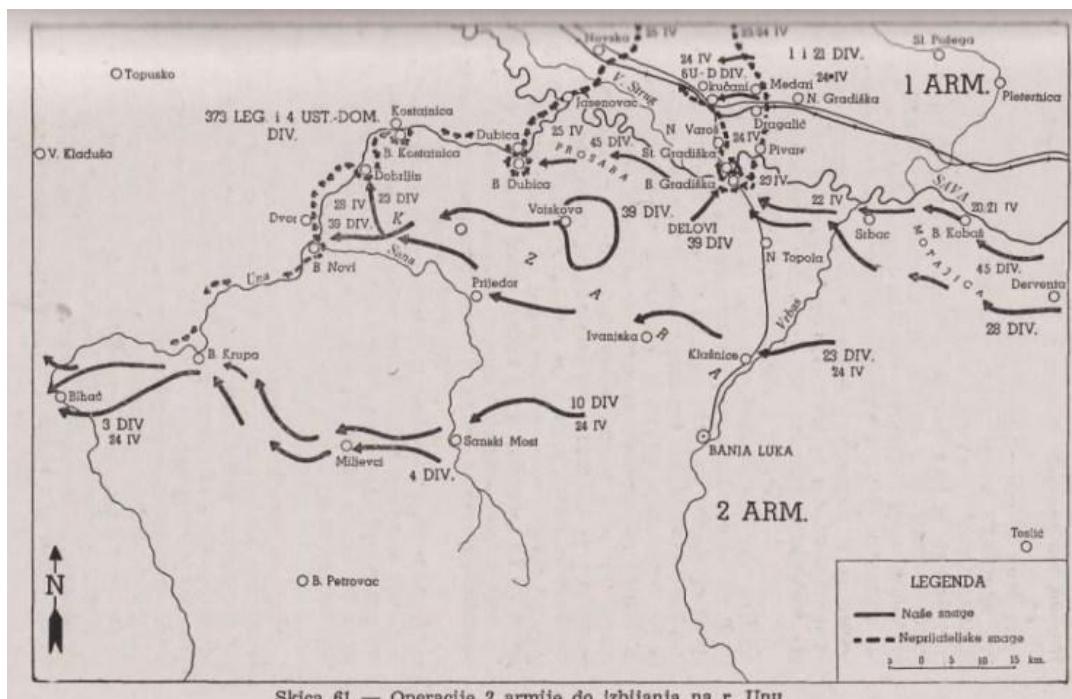
Uz Rajkovića odbranu su organizirali i vodili Pavelićevi vitezovi, ustaški pukovnik **Avdaga Hasić**, inače kotarski predstojnik NDH iz Kladnja, i ustaški pukovnik **Ibrahim Pjanić** iz Gračanice. Pomoćnik Petra Rajkovića bio je **Ivan Čaušić**, ustaški tabornik iz Odžaka. Od ustaških asenika bili su tu i poznati Perković, Mrkanjić, Špićer i Špićer. Prema službenim komunističkim podacima, koji nemaju nikakvog materijalnog temelja niti argumentacije, navodno je Petar Rajković raunao da može održati Odžak i okolinu sve do “povratka ustaških glavnih snaga”, a te su se “snage” veći u zoru 11. travnja 1945. godine poele u neredu povlačiti zajedno sa ogromnom masom civila prema Austriji. Većina je došla do Bleiburškog polja i Bleiburga, gdje su na prevaru razoružani od strane Engleza, a veoma mali dio uspio se je probiti dalje i razbježati po cijelom svijetu izbjegavši tako crnu sudbinu onih koji su vraćeni u Jugoslaviju. Položaje za odbranu Odžaka utvrdio je i temeljito pripremio inženjer **Blaž Jurkić**, visokokvalificirani inženjerski (opkoparski) stručnjak. Bilo je izgrađeno mnogo rovova, zapreka od bodljikave žice, minskih polja, te oko trideset armirano-betonskih trokatnih bunkera koji su između sebe bili povezani mrežama podzemnih tunela. Posebno su bili utvrđeni rovovi prema rijeci Bosni. Prostor ispred rovova bio je gusto miniran i prekriven neprobojnim spletovima bodljikave žice. Branitelji Odžaka raspolagali su sa velikim količinama dobrog naoružanja, municije i hrane.

Ustaške postrojbe postavljene su na sve važnije strateške točke branjenog teritorija. Vanjska obrana postavljena je južno od Save, rubovima sela: **Svilaj (048)**, **Vrbovac (049)**, **Lipik (050)**, **Duge Njive (051)**, **Potočani v, Srnava (052)**, **Pećnik Jakeš (053)**, **Dobor-kula (054)**. Zatim je crta obrane išla jugoistočno uz lijevu obalu rijeke Bosne, na potezu Odžak, **Balegovac**, **Mrka Ada (055)**, Prud. Sa sjevera crta obrana je išla desnom obalom Save: **Svilaj**, **Donji Brezik**, **Zorice (056)**, **Trnjak (057)**, **Devići (058)** i Prud. Svako od

ovih sela bilo je posebno utvr eno i osigurano. U me uprorstorima su iskopani veoma kvalitetni punoprofilni zakloni sa mitraljeskim gnijezdima. Prema partizanskim podacima u odbrani Odžaka i okolice sudjelovalo je “strašnih” dvanaest hiljada ustaša, a prema pri anju rahmetli Ibrahima Pjani a nakon rata u Njema koj, u tom kraju nije bilo više od tri tisu e branitelja, dok su sve ostalo bili žene, djeca, starci, uglavnom sve muhadžiri izbjegli ispred partizana i rezervnih partizana, to nije etnika. Ustaše su na raspolaganju imale dvije baterije lakih topova, devet minobaca a i 162 mitraljeza. Centralno mjesto cijele odbrane bila je Vlaška Mala i zato je ovo selo bilo najbolje utvr eno.

Tu se na elu ustaša nalazio njihov zapovjednik logornik Petar Rajkova i . Sve ku e zidane od tvrdog materijala, kao i seoska škola pretvoreni su u tvrde bunkere. Na glavnom seoskom raskrš u u Vlaškoj Mali nalazio se trokatni armirano-betonski bunker ije su puškarnice dominirale svim pravcima spomenutog sela i okolice. Odbranom Odžaka, koji se nalazi desetak kilometara od Vlaške Male, zapovijedao je tabornik Ivan auši . U Odžaku je bila posada od oko 750 ustaša sa trideset mitraljeza i tri minobaca a. Odžak je tako er bio veoma dobro utvr en, a kako partizani tvrde ustaše su navodno na džamijsku munaru montirali dva teška mitraljeza, a džamija im je istovremeno služila kao osmatra nica. Baš kao da niko od nas ne zna kolika su dva teška mitraljeza i koliki prostor zahtijevaju za municiju i posluživanje. Bilo je prakti ki nemogu e postaviti dva teška mitraljeza na šerefe Odža ke džamije. I to je samo jedna od nebrojenih partizansko-odgojnih bajki za malu djecu, baš u stilu notornih “Mirka i Slavka”. U selu Mrka Ada zapovjednik je bio Ante Bili i sa oko 350 ustaša, koji su imali arsenal od 13 mitraljeza. U selu Balegovac zapovjednici su bili Paveli evi vitezovi, pukovnik Ibrahim Pjani i pukovnik Avdaga Hasi , a uz njih je u zapovjedništvu bio još i poznati ustaša iz Modri e Dragutin Varga. U Balegovcu je bilo oko 700 ustaša sa 17 mitraljeza i sa jednim teškim minobaca em. U selu **Dubica (Gornja) (059)** zapovjednik je bio Matija Radi sa oko 400 ustaša, naoružanih sa 16 mitraljeza i dva topa. U selu Prud zapovjednik je bio Anton Mihali na elu grupe od oko 400 ustaša, 13 mitraljeza i jednim teškim minobaca em. I u selu Prud su izgra eni trokatni armirano-betonski bunkeri, a položaji na uš u Bosne u Savu bili su specijalno dobro utvr eni, na i kani bodljikavom žicom i minama. Manje ustaške grupe nalazile su se u Svilaji, Devi u, Zorici, Trnjaku, **Neteki (060)**, Dobor-kuli, Jakešu, Pe niku, Srnavi, Poto anima, Prnjavoru, Kr evinama, Dugim njivama, Lipniku, Vrbovcu, **To ku (061)**, Breziku i **Rusoj Pustari (062)**.

2). Tridesetog aprila Vrhovni štab NOVJ izdao je nare enje da se “po hitnom postupku o isti teren oko Odžaka i sam Odžak.” Naredba je bila sasvim jasna i glasila je “Štab tre eg korpusa snositi e punu odgovornost ako se teren brzo ne o isti od bandi i zavede puni mir i bezbednost. Isto tako odgovornost snose štabovi divizija i brigada, ako u izvršenju zadatka pokažu aljkavost...”.

U sastavu Tre eg korpusa bile su 27. divizija kojom je komandovao Miloš Zeki , 38. divizija kojom je komandovao Franjo Herljevi i 53. divizija kojom je komandovao ura Predojevi . Odnos snaga u korist partizana bio je takav da je na jednog ustašu napadalo jedanaest partizana. Partizanska akcija ili akcija NOVJ zapo ela je pokušajem blokiranja ustaša u trokutu izme u rijeke Bosne i Save sa dvije strane, i planine Vu jak sa tre e strane. U tu akciju su poslana 16. muslimanska brigada, 19. br anska brigada, 14. i 27. srednjobosanska brigada, a sve spomenute brigade pripadale su 53. diviziji. Nare enje je bilo “Opkoli i odmah uništi!” Ovom su akcijom partizani pokušali na brzinu, kako su se oni izražavali “o istiti teren i uništiti svu bandu”, no u tome su se grdno prevarili. Komandant akcije Miloš Zeki odredio je 4.svibanj 1945. godine za po etak opkoljavanja i “ iš enja”. Prethodno navedene etiri partizanske brigade trebale su, svaka na svom pravcu napredovanja, istovremeno na juriš zauzeti ustaške bunkere, s ciljem probijanja u “srce” neprijateljskih snaga. Iste ve eri pojedine partizanske kolone uspjele su stvoriti takozvane “klinove” u me uprostorima, ali nisu uspjeli slomiti niti jednu to ku pravog ustaškog otpora. Zaista, znaju i da im je ovo posljednja bitka ustaše su se borili kao lavovi, baš na život i smrt. Donesena je kolektivna odluka da predaje i zarobljenika nema. Kada je 4. svibnja svanulo partizani su krenuli ka Vlaškoj Mali i do prednjih linija odbrane spomenutog sela stigli su bez ikakvih problema. Šesnaesta partizanska brigada krenula je na selo Poto ane i od Poto ana se sa druge strane primakla Vlaškoj Mali. Tada su ustaše ne ekaju i dalje partizansko napredovanje krenuli u jurišni protunapad, te su obadvije partizanske brigade natjerali u pravo pani no bjekstvo. Partizani su se u totalnom neredu i bježaniji, te uz strašne gubitke povukli do sela **Lipa** (063).

Partizanima su tada odmah upu ena snažna poja anja i oni su uz teške gubitke nekako ponovo zauzeli Poto ane. Po svemu je izgledalo da je partizanska pobjeda na vidiku. Osmog svibnja, kada se doznalo da je Njema ka bezuvjetno i definitivno kapitulirala, partizani su od veselja zapucali iz svih oružja slave i prestanak rata. Mislili su da e se ustaše nakon tog saznanja odmah izvjesiti bijele zastave. No, strašno su se prevarili u svojoj procjeni. Ustaše su se tek tada definitivno odlu ile na borbu do zadnje kapi krvi, odnosno do zadnjeg ovjeka. Kako je tadašnji komandant 14. brigade Stevo Kova evi javio štabu njegova je brigada samo za jedan dan, to nije 8. svibnja utrošila preko 34.000 puš anih i mitraljeskih metaka. Kova evi je dalje u svojoj depeši dodao da u dosadašnjim bitkama nije bilo zarobljenih, te da su se ustaše borile do zadnjeg ovjeka, a sve su zarobljene partizane na licu mjesta strijeljali. Ujutro, 9. svibnja u pet sati po ela je izuzetno snažna partizanska artiljerijska priprema. Topovi srednjih i teških kalibra, kao i preko 240 minobaca a rigali su vatru po ustaškim položajima. Nakon više od dvosatnog djelovanja teške i lake artiljerije, partizani su krenuli na juriš. Ustaše su napustile prednje odbrambene linije i povukli se prema školi u centru Vlaške Male. Kada su o ekivali ustašku predaju, partizani su bili potpuno iznena eni ustaškim kontra-jurišem kojim su potjerali partizane ak preko kanala, pri emu se veliki broj partizana utopio. U slijede oj depeši štabu 53. divizije Stevo Kova evi piše “Nalazimo se i dalje na polaznim položajima. Borbe su veoma jake. Poslije dvadeset sati neprekidne bitke zauzeli smo Svilaj, a sada se vodi žestoka bitka za Vlašku Malu, a ostala dva bataljona su pred Dubicom. Neprijatelj se o ajni ki bori, tako da ni stari borci tako nešto nikad nisu još videli. Svaki ustaša mora najpre da se ubije, pa tek onda može da se osvoji neki objekt.” (citirano od rije i do rije i, NF). Taj partizanski napad na Vlašku Malu bio je izuzetno jak. Me utim, ustaše su preko no i dobile poja anje iz Pruda. Kada su se partizani u jurišu ponovo primakli prvim crtama odbrane Vlaše Male ustaše su isko ile iz rovova i zaklona i jurišem natjerali partizane u bezglavo povla enje i pravu pani nu bježaniju. Tu su ih ustaše odbacile do sela Vrbovca. Iz tog sela komandant 14. brigade Stevo Kova evi šalje štabu Tre eg korpusa depešu slijede eg sadržaja: “Hitno nam pošaljite municiju. Nemamo više ni metka.

A nemamo više ni bilo kakva kola da pošaljemo po nju, jer su sva prevozna sredstva upotrebljena za prevoz ranjenika...” (citirano od rije i do rije i, NF). Krvave su se borbe nastavile istim intenzitetom, a štab Tre eg korpusa je poslao još jednu i to 18. brigadu iz sklopa 53. divizije, a sve sa ciljem da se kona no slomi ustaški otpor. Ta 18. brigada bila je smještena na lijevoj obali Save od Slavonskog **Šamca** (064) do Svilaja. Njen zadatak je bio da sprije i ustaško izvla enje preko Save u Slavoniju. Partizanima su stalno pristizali municija i poja anja. Svakim su danom njihovi položaji bili sve ja i, ali zna anijeg pomaka nije bilo. Naime, prema partizanskim navodima i svjedo anstvima teren je pogodio ustašama. Zemljište je bilo potpuno ravno, ustaše su se prije bitke pobrinuli da trava bude kompletno pokošena, a svo žbunje i manje drve e je na vrijeme posje eno i uklonjeno. Zna i, moralo se ratovati na brisanom

prostoru, a to partizani nisu znali. Oni su bili naučeni na gerilsku borbu, zasjede u šumama, brze udare i povlačenja, ali ovde se radilo o pravom frontovskom ratovanju.

Konačno, iz štaba 27. divizije zatražena je hitna pomoć avijacije, koja se na izmad Odžaka pojavila 22. svibnja, kada je i otpočela posljednja bitka. Partizanska, to nije ruska avijacija, stalno je u naletima bombardirala i mitraljirala ustaške položaje. Nakon desetina valova avionskih napada partizani su krenuli u opšti juriš na Odžak, ali ustaše nisu ni za milimetar uzimali. Kada su ustaše vidjele da se kraj neumitno približava pokušali su proboj u zoru 23. svibnja. Iskočili su iz svojih zaklona i udarili na partizane. Međutim, odnos snaga je bio tako veliki u korist partizana, da su tu ustaše doživjeli pravu klaonicu. Gotovo polovica se nije vratila u svoje zaklone. Ipak, ustaše su i pored stalnog djelovanja partizanske artiljerije i avijacije svoje mrtve uspjeli dostojno **sahraniti u trideset ve ih grobova**. Ustaška bolnica u selu Prud bila je krcata ranjenicima.

Tu je na par sati bio na previjanju i ranjeni ustaški zapovjednik Petar Rajković. Napad na selo Prud počeo je 24. svibnja u sedam sati uveče. Partizani su krenuli na Prud iz tri pravca. Poslije snažne artiljerijske i naročito minobacačke vatre prva linija ustaških rovova jedva je nekako zauzeta, a selo Prud je konačno osvojeno oko ponoći. Tako je u "bratske" partizanske i etničke ruke pala ustaška bolnica i velik broj civila. Oslobođenica odmazda je uslijedila u svom punom pobjedničkom sjaju. Partizani su **"hrabro" pobili sve ranjene vojnike i civile koje su u bolnici našli**. Tu se danas nalazi zajednička grobnica poznata pod nazivom **Nužića Bašća**. **Pobijeni su i skoro svi zarobljeni civili**. Zapovjednik odbrane Petar Rajković je neposredno pred proboj drugi put teško ranjen u toku jednog avionskog napada. Ustaše su htjele na nosilima ponijeti svoga zapovjednika sa sobom u proboj, no on je tu ponudu odbio. **On i njegova supruga su se borili i odoljevali iz jedne kuće u Prudu, a kada su konačno shvatili da će biti zarobljeni, Rajković je najprije ustrijelio svoju ženu i djecu, te na kraju izvršio samoubistvo pucanjem u sljepočnicu. Oslobođioci su oskrnavili tijela njegove žene, djece, a posebno su se izživljavali na njegovom truplu.**

Partizani su na kraju u bitku ubacili još dvije kompletne brigade, i to 20. romanjisku, te jednu brigadu za koju ne znam točne podatke. Trebalo je još zauzeti Odžak, Vlačku Malu, Dubicu, Balegovac i Mrku Adu. Nastala je najkrvavija borba prsa u prsa, bodežima, revolverima, bombama, itd. Svi, kako ustaše, tako i partizani dobro su znali da ni za koga u tom obračunu nema ni traga milosti. Iza ponoći je opkoljen i napadnut Odžak, koji je pao nakon višesatne krvave borbe. Tada su se partizani okrenuli na Vlačku Malu i Balegovac. Ujutro, 25. svibnja borbe su se vodile za svaku stopu, za svaku tarabu, za svaku kuću. Borbe su trajale cijeli dan do iza ponoći. Konačno je pala i Vlačka Mala, a nakon toga i Balegovac. Tako je

nakon 36 dana krvavih borbi, završena i posljednja bitka ve službeno završenog Drugog svjetskog rata u Evropi. Jedna grupa od oko 170 ustaša koji su se zadesili u **Vlaškoj Mali** uvidjevši da im se bliže posljednji trenuci odlu ili su pokušati o ajni ki proboj. Udarili su kao grom na 14. brigadu komandanta Steve Kova evi a tako snažno da su odmah probili partizanske linije i našli se partizanima iza le a. Mnoge ustaše iz te grupe su se tako spasili, a me u njima su bili Paveli evi vitezovi pukovnik Ibrahim Pjani i pukovnik Avdaga Hasi . To je za partizane bila golema sramota, jer je šaka ustaša probila položaje itave 14. brigade i pri tome probuju pobila veliki broj partizana, a ostale natjerala u pani no bjegstvo. To što se desilo sa elitnom 14. brigadom njenom komandantu, a kasnijem pukovniku, a na kraju jedva generalu JNA, Stevi Kova evi u nije nikada njemu bilo zaboravljeno i oprošteno. To je Stevu Kova evi a pratilo kao tamna sjena cijelog života. Nikad se nije to no saznalo koliko je partizana poginulo na Odžaku, a njihove arhive su se “friško” poslije bitke “puhale” **da su poginula samo tri partizana u tih 36 krvavih dana**. No, to je podatak koji su naveli “pobjednici”, a poznato je da pobjednici i pišu, a i falsifikuju historiju jedno vrijeme dok su na vlasti, ali obi no ne zadugo. Mislim da e nekim od vas možda biti interesantan podatak da smo moj rahmetli otac Nedim, moja mati Sedika, te moj mla i brat i ja dugo živjeli na adresi tadašnje Obala Vojvode Stepe broj 16 u Sarajevu, a sada je to Obala Kulina bana broj 16. Mi smo stanovali na drugom katu, a na prvom katu je sve do 1965. godine stanovao pukovnik Stevo Kova evi sa suprugom Stanom i k erkom jedinicom Natašom. To je igrom sudbinskih okolnosti bio baš onaj isti Stevo Kova evi , ina e iz Bravske kod Klju a, komandant 14. brigade 53. divizije NOVJ. Družio sam se sa Natašom Kova evi .

Odrastali smo zajedno sa ostalom našom rajom u dvorištu, išli smo u isti razred tokom etiri razreda osnovne škole, volio sam i poštivao naše komšije Stanu i Stevu kako mi to nažalost jedino i znamo, a i oni su mene tada rado prihvatili kao najboljeg prijatelja njihove k erke Nataše. Tada, kao dijete i malehni mom i , a i dugo kasnije nisam uspio ni sanjati da je moj komšija Stevo bio jedan od glavnih komandanata zadnje evropske bitke, koja se odigrala 16 dana nakon kraja Drugog svjetskog rata. Stevo Kova evi je bio relativno mlad i uspješan ovjek, jedan dobar ovjek, pravi krajiški seljak-prvoborac, ali nipošto ne onaj “prvoborac” koji je do 1943. godine, ili 1944. ili ak 1945. godine bio prekaljenji kolja - etni ina, a kasnije u Tite prvoborac i ponosni “nosilac spomenice”. On je zaista bio jedan pravi prvoborac. Pukovnik Stevo Kova evi je tri puta polagao generalski ispit, ali je sva tri puta “propao” pred komisijom u Beogradu. Kasnije je nekako na jedvite jade ipak stekao generalski in. Sje am se dobro tada kad sam bio dijete kad je Stevo Kova evi sav siv u licu kretao za Beograd na polaganje generalskog ispita, ali se isto tako i sada jako dobro sje am i neprebolne tuge i razo arenja u Kova evi a stanu nakon njegovih “neslavnih” povrataka iz Beograda. Komšije Kova evi i su jednog sun anog jesenjeg dana 1965. godine odselili u Beograd, koji je bio “magnet”, san i statusni simbol svakog višeg oficira JNA, pogotovo kada je bio pred penziju. Sje am se predobro JNA-kamiona u koje su utovarane njihove stvari i poku stvo. Nataša mi je nakon desetak godina javila da je Stevo penzionisan sa inom generala JNA. Nekako se kao kroz maglu sje am da je moj rahmetli otac Nedim znao mojoj materi poluglasno kazati “Dok je Stevo živ oni njega ne e pustiti dalje od aktivnog pukovni kog ina.

Prvo, zato što je pravi prvoborac, a ne etnik, pa onda prvoborac, a drugo zato što je njegova karijera zape a ena u Odžaku.” Ja sam se kao dijete znao ponekad u mislima zapitati “Bože moj, kako se neka generalska karijera može izgubiti u odžaku???” Kasnije sam “mic po mic” sklapao mozaik i teško došao do ovih podataka koji su zaista autentni. Komunisti nikada nisu spominjali bitku kod Odžaka. O toj bitci niko nam nije u školi rekao niti jedne rije i, premda je i ta velika bitka dio naše historije. Da bi taj za njih jezivi doga aj spomenuli trebalo bi im dati iskonstruisati tone i tone laži, a po zakonima fizike laži što su teže na težini lakše se “prokuže” u jednini ili množini. Kasnije sam se sam sa sobom znao zafrkavati maštaju i da su bogdo oni famozni partizanski kepeci iz “pou nog” stripa “Mirko i Slavko” u izdanju “De jih novina” iz Gornjeg Milanovca trebali biti u Odžaku, pa ih ne bi bilo u tom odvratnom stripu gdje Mirko i Slavko na svakoj strani tamane na stotine ustaša i Nijemaca (uglavnom SS-ovaca, Gestapovaca i onih jezivih ika u crnim odorama, sa latini nim velikim “U” na kapi i obaveznom kamom u ruci), ali ja kao dijete nikad ne vidjeh da su Mirko i Slavko ubili i jednog “kolegu” etnika. Uostalom, etnika u tom stripu i drugim dje ijim stripova ima sa tematikom iz NOB-e nije bilo baš ni u jednoj epizodi. Kako ono bi? “Mirko, pazi metak!!!” “Hvala Slavko!”

DODATAK: Po kazivanju Škicinog brata Marijana Tomuši a-Gaje iz Bazika

Moj brat **Marko Tomuši – Škico**, rođen je 1922. u Baziku. Sa 19 godina, 1941. otišao je u hrvatsku vojsku u Beliše. Odatle je otišao na ratište sjeveroistočne Bosne gdje je sudjelovao u borbama protiv četnika. Jednom su ih četnici potisnuli prema rijeci Savi pa se Škico spasio preplivajući je. Krajem travnja 1942. godine vratio se u rodno selo.

Pretpostavljao je što sve četnika pučanstvo Bazika i okolice i odmah je započeo organizirati obranu, obuhvaćajući ljude i nabavljajući oružje. U to vrijeme su četnici u Posavini bili jaki, silovani, pa pljačke i maltretiranja nisu bila rijetka. Posebno su bili u opasnosti na cesti, iz Grebnica prema Bosanskom Šamcu. Prvih dana Škico je imao petnaestak ljudi. Zapovjedništvo im je bilo u kući u Tunje Luki, u kojoj je prije Drugog svjetskog rata bio domaćin. U to vrijeme imali su nekoliko manjih akcija, isključivo da zaštite sela i civile.

Veći problemi započeli su oko Uskrsa 1943. godine kad je iz pravca Gradačca došla jedna jaka partizanska jedinica. zbog malobrojnosti branitelja partizani su uspjeli zarobiti Škicu i s njim još Tunju Luki, Josu Kobaša, Maroša Markovića i još dvojicu ili trojicu ljudi, čijih se imena na žalost više ne sjećam. Otjerali su ih u Gradačac i zatvorili u Kulu. Jedan kraći period proveli su u zatočeništvu, nakon čega je naredbom da se svi strijeljaju. Povedeni su teško svezani na strijeljanje izvan Gradačca u već pripremljeni zajednički grobnički. Škico, kao vrlo sposoban i okretan momak, na vrijeme se uspio osloboditi žice s ruku i neposredno prije partizanske paljbe skočiti niz jednu strminu. Pucali su za njim, ali ga zbog noćne šume i njegove spretnosti nisu pogodili. Ostale su pobili.

Za Škicom su odmah organizirane potjere, ali se on uspio dokopati jednog muslimanskog sela. Tu ga je lijepo primio jedan domaćin. Nahranio, obukao, obrijao i skrio dok potjere nisu prestale. Zajedno su odlučili da se pokušaju domoći Bazika. Taj hrabri, nepoznati Musliman, Škicu je obukao u žensku muslimansku nošnju, natovarivši na konjska kola i dobro umotao u jastuke. Krenuli su put Šamca. Na ulazu u Slatinu dočekala ih je oja četnička straža. Pitali su kud ide, koga vozi, i zar nije bolje da ušava glavu uz ženine dimije? On im je odgovorio da ga je velika ženina bolest natjerala da krene put Šamca, gdje je rekao da ima dobar doktor i da tamo mora ići i bez obzira na sve opasnosti! Sva sreća da četnici nisu ozbiljnije zavirivali u kola i u „ženu“, pa si ih nakon nekoliko minuta propustili.

Nakon što su prošli Lugove, skrenuli su kolima kroz Hasiće, Tišinu i Novo Selo i sretno stigli do Grebnica i Bazika. Poslije mi je Škico priča da je cijelo vrijeme u kolima držao spremne dvije ručne bombe. Muslimanu, koji je dovezao Škicu, natovarili smo puna kola kukuruza, a Škico mu je rekao da u povratku onoj četnici koja straži kaže, „da su mu ženu teško bolesnu zadržali u Šamcu“! U Gradačcu je bio silno izmučen, udaran, ali se nije niti dana odmarao, već je odmah počeo ponovno organizaciju obrane, naoružavanje i obuku ljudi. S ljudima nije imao problema, jer su i oni shvatili što ih narednih tjedana i mjeseci može snaći. Prvo je obuhvaćio 30 do 40 ljudi, među kojima je bilo i nekoliko iskusnih povratnika s drugih bojišnica. U to vrijeme izgradili su i jednu nastambu (vojarnu) za smještaj ljudi.

Nekako u to vrijeme Škicu je iz Slavonije dojavljeno da njegovu pomoć traži jedna satnija Muslimana, koja se u jesen 1943. godine odvojila od Handžar divizije u Vinkovcima, ne želeći ići na frontu preko Save kod Teoćaka. Od Škice su tražili da ih preveze preko Save i osigura nesmetan prolaz prema Majevecu. Škico ih je prihvatio, prevezao preko Save u grupama od 7 do 8 ljudi i odmah iza nasipa razoružao, kad ih je sve razoružao ponudio im je da ostanu u Baziku i zajedno se bore protiv četnika i partizana. Tu ponudu prihvatilo je 6 do 7 ljudi, kako su ostali izrazili želju da idu svojim kućama, pušteni su ali bez oružja. Predali su tada tri minobacača, 4 do 5 teških strojnica, dosta drugog naoružanja, granata i streljiva. To naoružanje, te u opasnosti upad četnika, oja ali su Škicinu bojnu na oko 700 ljudi. U to vrijeme Škico se oženio sa kćerkom Tunje Luki, a kum mu je bio Petar Rajković, vitez od Odžaka. Kumstvo je Škico vratio Petru kad se on ženio.

Krajem 1944. četnici su iz Posavskog i Trebavskog odreda, na čelu sa popom Savom, grupirali oko Šamca jake i dobro naoružane snage, u namjeri da ga zauzmu. Iako su pripremili velike snage, od napada su odustali u zadnji čas, jer su rijeke Bosna i Sava bile izrazito nadošle i izlile se po dijelovima grada, tako da su do njega vodila samo dva tri puta po kopnu, što je omogućilo lakšu obranu. U tim uvjetima

etni ko zapovjedništvo je donijelo odluku da preusmjere napad na **Odmut (065)**, **Grebnice v, Bazik (066)**, **Domaljevac (067)**. izdata je naredba da se ubija sve redom. U Odmutu su po inili prva ubojstva nad starcima i djecom. Do Škicinog je zapovjedništva tada doletio jedan konjanik i obavijestio što se dešava na zapadnom krilu obrane. Škico je dobar dio svojih ljudi uputio prema glavnom pravcu etni kog napada, a drugi dio lijevo, kako bi zaobišli glavninu etni kih snaga i udarili s boka. Bila je to teška i krvava borba u kojoj su etnici i po cijeni velikih gubitaka htjeli probiti obranu. Boj je završen velikom pobjedom Škicine bojne. Tu je ostalo na stotine mrtvih etnika i nikada se više nisu oporavili u tom podru ju. Škico je postao junak.

Me utim situacija se na drugim frontama iz dana u dan zapletala. Tako je u Škicino zapovjedništvo iza Uskrsa 1945. godine stigla zapovijed iz Glavnog stožera HOS-a za povla enje. kao mjesto okupljanja nazna eno je selo Kruševica u Slavoniji. Škico je zapovijest teško primio k srcu, ali je na koncu je sa svojim bojovnicima ispoštovao zapovijed. Zajedno s glavinom ustaških i domobranskih snaga iz Slavonije u pravcu Zagreba i Austrije povla ila se i Škicina bojna. Pri povla enju i stalnim borbama Škico je nastupao zajedno sa Maxom Luburi em. Pri povla enju HOS-a pružali su veliki otpor partizanima, zbog zasluga Škico je u Karavarskom proglašen vitezom. Kod Dravograda došlo je do razdvajanja Luburi a i Škice. Rezultiralo je predajom Škice i njegovih ljudi partizanskim jedinicama. Odmah su zapo ele masovne likvidacije ljudi, križni put i radni logori. Škico je ostao živ pod imenom Mato Tomuši (koji je prije poginuo u sukobima sa partizanima na Kozari), rade i u tzv. radnim grupama. Na mjesto gdje je on radio vrlo esto su dolazili oficiri OZNA-e raspituju i se upravo za njega. Osje ao je da mora bježati. Pri bijegu, sudbina je htjela, da je naletio na partizanskog oficira, bivšeg ustaškog satnika iz vremena kad su se zajedno borili sa etnicima u okolici Bijeljine. Od njega je dobio dozvolu za nesmetano kretanje. S njom je stigao do Malice (stanovi blizu Slavonskog Šamca). Tu je preplivao Savu i došao ku i u Bazik. Zapo eo je odmah sa organiziranjem ostalih pojedinaca, koji su pristizali sa raznih strana. Stvoreno je jako križarsko jezgro. Nažalost, ubrzo je za njih saznala OZNA, koja je zapo ela sa progonima, zasjedama i zamkama, ali bez posebnih rezultata. Škico je bio stalno u pokretu. Kretao se po Posavini i Slavoniji u is ekivanju najavljivanog svehrvatskog ustanka i postrojbi koje e do i iz inozemstva.

Prvoga dana prolje a 1946. godine ubijen je mu ki, izdan od naših ljudi, koji su u to vrijeme iz raznoraznih razloga po eli sura ivati s „novom vlaš u“.

Ja, njegov brat i svi drugi koji su poznavali Škicu, znamo da ga OZNA nikada ne bi uhvatila ili ubila, da nije bilo izdaje.

Kamenjar.com